

ВЕРБАЛЬНІ ТА НЕВЕРБАЛЬНІ ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ СУМНІВУ В АНГЛІЙСЬКОМУ ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ

Вікторія КОЧУБЕЙ (Кіровоград, Україна)

У статті визначено та описано вербальні й невербальні засоби вираження інтелектуальної емоції сумніву в англійському художньому тексті.

Ключові слова: інтелектуальна емоція сумніву, лінгвістичні засоби репрезентації сумніву, негативна когнітивна позиція людини, епістемічна модальність, фонаційні та кінесичні невербальні засоби вираження.

The article deals with the identification and description of verbal and non-verbal means of expressing the intellectual emotion of doubt in English literary text.

Key words: intellectual emotion of doubt, linguistic means of representing doubt, negative cognitive position of a person, epistemic modality, phonic and kinesic non-verbal means of expressing.

Сучасні психологічні та психолінгвістичні дослідження доводять нерозривний зв'язок емоції та думки, емоційного реагування і процесу пізнання [3:4]. Емоції включені в структуру свідомості та мислення, поєднуються з когнітивними процесами [6]. Емоції є однією з форм відображення світу, які позначають душевні хвилювання, почуття [1: 72].

Емоція сумніву, поряд із впевненістю, цікавістю, здивуванням, здогадкою, відноситься до інтелектуальних емоцій, під якими розуміють специфічні переживання, які виникають у людини в процесі її розумової діяльності [3:5]. Сумнів є багатоаспектною категорією, яку вивчають з позицій філософії (Л. Вітгенштейн, Р. Декарт), когнітивної лінгвістики – як лінгвокультурний концепт (Л.Н. Юровіцька [7]), як специфічну інтелектуальну емоцію (І.Г.Нікольська [3]). На матеріалі російської мови семантика сумніву описується з точки зору суб'єктивної модальності, вивчається як мікрополе в функціонально-семантичному полі істинності або як модусна категорія [3].

Незважаючи на універсальність та впізнаваність емоцій у всіх культурах, мовні репрезентанти емоцій в різних мовах демонструють специфічні риси. Актуальність проведеного нами дослідження обумовлюється відсутністю комплексного вивчення вербальних та невербальних репрезентантів емоції сумніву в англійській мові на матеріалі художнього тексту.

Метою цієї статті є визначення вербальних і невербальних засобів вираження сумніву в англійському художньому тексті.

На думку Р. Філера, для вивчення емотивності в мовознавстві є три аспекти – маніфестація та інтерпретація емоцій, а також мовленнєві стратегії, які при цьому використовуються [1: 72].

Маніфестація емоцій може реалізовуватись різними засобами: 1) психологічна маніфестація (тремтіння, блідість), 2) невербальна звукова (звуки, що виражають афект, сміх), 3) невербальна незвукова (міміка, жести), 4) інтонація та темп мовлення, що супроводжують вербальну комунікацію, 5) маніфестація в межах вербальної частини

комунікації (вибір слів, типів висловлювань), б) комунікативна поведінка (вибір теми, типу дискурсу, стратегії, модальності діалогу) [1: 72].

Сумнів є фундаментальною розрізнявальною рисою мислячої і немислячої природи [4: 61]. Сумнів специфічно пов'язаний з мотивацією, він є її продуктом і перешкоджає формуванню спонукання тільки на підставі бажання.

Стан сумніву можна назвати, описати та виразити. У художньому тексті сумнів передається або від першої особи, коли персонаж сам описує свій емоційний стан, або словами автора. В обох випадках сумнів позначається за допомогою спеціальної лексики, яка передає цей стан.

Проаналізувавши випадки опису сумніву в англійському художньому тексті (роман Marian Keys 'Sushi for Beginners' [9]), виокремлюємо такі два варіанти:

1) емоція сумніву персонажу є об'єктом спостереження з боку автора або іншого персонажу, наприклад:

Indecision zigzagged across Ted's thin face before he surprised everyone by saying: 'Hold on, I'll come with you' [9:107].

She was uncomfortably unsure of what the correct etiquette was, but felt she should say something [9: 99].

2) Емоція сумніву може бути об'єктом самоспостереження персонажу, наприклад:

A numb, fuzzy sensation of alienation. 'Dublin?' she heard her muffled voice ask 'Perhaps... perhaps ... perhaps they meant Dublin, New York [9: 6].

I'm not sure about the party, 'Ashling asked cautiously [9: 102].

Засоби, які репрезентують категорію сумніву, дуже різноманітні, вони відносяться до різних мовних рівнів, активно взаємодіючи між собою.

Опис стану сумніву персонажу в художньому тексті здійснюється за допомогою:

1) дієслів *to suspect, to doubt, to hesitate, to falter, to vacillate, to waver*, які належать до одного лексико-семантичного поля *doubt*, а також дієслів *to fear, to worry, to wonder, to attempt*, які виражають стан невіршеності думок, коливання, побоювання;

2) іменників *disbelief anxiety, hesitation, suspicion, alarm, confusion, dilemma, doubt*;

3) прислівників *doubtfully, anxiously, thoughtfully, vaguely, uncertainly, sheepishly, humbly, cautiously*;

4) виразів *to be unsure, to have no clue, not to be convinced*.

Крім того, під час опису сумніву можуть вживатися лексичні одиниці, які передають значення розгубленості, знервованості, тривоги, наприклад: *to feel perplexed, to be a little nonplussed, to feel awkward*.

Аналіз засобів репрезентації сумніву в англійському художньому тексті дозволяє встановити тісний зв'язок емоції сумніву з іншими негативними емоціями, зокрема такими як:

1) розгубленість – *Ashling was too mired in embarrassment to focus: 'Would you... ?'* [9:100].

2) зніяковілість – *Ashling felt awkward. She was due to meet him on Monday night* [9:147].

3) знервованість – *Ashling neighed with nervous laughter* [9:156].

4) тривога – *'But you're not now?' Lisa said, in alarm* [9: 202].

5) страх – *'I know', May agreed, and for a horror-stricken second wondered if she'd said it aloud* [9: 275].

6) безпомічність – *With a helpless look at Dylan, Clodagh turned to go back in again* [9: 255].

7) презирство – *'You!' Joy laughed scornfully. 'I don't think so.'* [9: 76].

8) сором – *A wave of crimson shame slapped in the face. What was she doing, assaulting a defenceless little girl? What was wrong with her?* [9:115].

Подібну семантичну дифузність позначення емоції сумніву відзначала І.Г. Нікольська, досліджуючи семантику сумніву на матеріалі російської мови. Пояснити таке тісне переплетіння емоцій можна тим фактом, що сумнів знаходиться на перетині декількох семантичних зон: достовірності, оцінювання, стану, емотивності [3: 3]. З аксіологічних позицій, емоція сумніву локалізується в негативній зоні англійської концептуальної картини світу, оскільки якщо розум не може виявити причин, аргументів, які б дали йому змогу прийти до однозначного рішення стосовно правильності чи хибності своєї думки, тоді сумнів

є негативним [5: 35]. Всі негативні емоції походять від одного джерела – страху (тривоги). Крім того, значення «страх», яке є застарілим значенням лексеми *doubt*, розвинулося ще в старофранцузькій мові, звідки перейшло в англійську мову [8].

Варто додати, що окрім вираження негативного стану невпевненості, нерішучості, підозри, сумнів виражає когнітивну позицію людини стосовно істинності певного твердження, що може поєднуватись з такими позитивними емоціями, як здивування (*'Is that it? Five members of staff? Five?' At Femme her secretary had had a secretary* [9: 65]) та сподівання, намагання здогадатись (*'Herald?' he offered hopefully* [9: 113]).

Сумнів в англійській мові може виражатись як безпосередньо за допомогою перформативних дієслів *to hesitate*, *to doubt* тощо, а також непрямыми засобами.

Сумнів є категорією епістемічної модальності, в основі якої лежить імовірна когнітивна позиція суб'єкта по відношенню до істинності певного твердження. Саме цим сумнів відрізняється від припущення (що базується на позитивній імовірнісній когнітивній позиції) та впевненості (яка ґрунтується на детермінованій позитивній чи негативній когнітивній позиції [7: 14]).

Основними засобами вираження епістемічної модальності в художньому тексті є:

1) модальні дієслова: ***should*** (*'I should think so.'* *In fact, Lisa didn't know* [9: 53], ***might*** (*'They might have been just about to,' Clodagh attempted* [9: 78], ***can't*** (*'I can't believe this is Ireland,' Ashling said to Joy* [9: 104], ***must*** (*Lisa must be mistaken. But she seemed so sure of her facts* [9: 125].

2) модальні частки: ***perhaps*** (*Perhaps then she'd feel deserving of her new job and the anxiety that dogged her might lift* [9: 99], ***probably*** (*Was this normal? She wondered. Probably. And if it wasn't?* [9: 279], ***maybe*** (*Maybe Dylan was planning a surprise holiday for Clodagh* [9: 147], ***really*** (*'Really?' Ashling said, hardly daring to believe it* [9: 211].

Ще одним способом вираження ставлення мовця до висловленого є модальні фрази, які підкреслюють невпевненість мовця в істинності та ймовірності висловлювання. До таких фраз належать: ***I suppose*** (*'Well ... yes, I suppose. It was my first day at my new job today'* [9: 74], ***I think*** (*'I was wondering... I thought that may be she might be depressed'* [9: 191], ***I don't think*** (*What could I do? Anyway, I don't think it's appendicitis –'* [9: 72].

Сумнів може виражатися за допомогою складного дієслівного присудку, компонентом якого є дієслово *to seem* (здаватись), наприклад: *He was amused by Trix, polite to Mercedes and seemed to positively dislike Ashling* [9: 94].

Використання вводних слів, таких як ***well***, ***sort of*** також вказує на стан невпевненості людини, наприклад: *'I don't mean it to be,' he said with vague wistfulness. 'It's just ... sort of ... happens, and I'm always sorry afterwards.'* [9: 205]. *'Had it been worth it? Well, she'd just better make damn sure it would be* [9: 35].

Епістемічну модальність виражають дієслова умовного способу, наприклад: *She'd been worried that he would get back with Mai over their lunch, but it looked as if their path was clear...* [9: 117].

Аналіз типів речень, які використовуються в прямій мові персонажів, дозволяє прослідкувати такі тенденції. Сумнів персонажу, невпевненість стосовно висловленого передають питальні речення, причому питання можуть бути загальні (*'But don't they know...?' she couldn't stop herself from blurting* [9: 120]), спеціальні (*But something was wrong. What was it?* [9: 454]), розділові (*Clodagh found herself thinking about what Ashling had said about Dylan being up to something. He wouldn't, would he?* [9:98]). Типовими для вербалізації сумніву є неповні речення (*'What about...?' Ashling said slowly, barely trusting herself to speak* [9: 68]). Відзначимо, що лексема *surely*, маючи значення «безсумнівно», в поєднанні з питальною інформацією виражає невпевненість, незважаючи на прямий порядок слів у реченні, наприклад: *Surely these pictures will be unusable?* [9: 348].

Заплутаність думок, нездатність мовця прийняти остаточне рішення проявляється в тому, що він заперечує сказане ним раніше (*I have a horrible feeling... Ah, no, I couldn't have* [9: 379]), сподівається отримати від співрозмовника схвалення своїх дій (*Am I right?* [9: 151]).

Сумнів, невпевненість в мовленні персонажів вербалізується не тільки лексичними та граматичними засобами, але підсилюється шляхом використання відповідної питальної

інтонації, а також пауз коливання. Такі паузи можуть бути заповненими (вокалізованими) як звуками нефонемного характеру, так і словами та висловлюваннями, наприклад: *“He’s – um – very serious [9: 75], ‘But ... but... she’s two and a half [9: 151].* Зустрічаємо також і незаповнені паузи: *‘You don’t think he’s ... up to something [9: 98].*

Перебуваючи в стані емоційної напруженості, відчуваючи тривогу та невпевненість, мовець може спробувати заспокоїтись та прийняти певне рішення, повторюючи речення або фрази, що інколи набуває форму навіювання, напр. *‘I will get this job, I will get this job, I will get this job... But what if I don’t? Ashling couldn’t help but wonder. Well, then I won’t mind, well, then I won’t mind, well, then I won’t mind [9: 17].*

Під час аналізу засобів вираження сумніву в художньому тексті, привертає увагу одночасне використання декількох засобів вираження невпевненості, наприклад: *...but though Jack wavered and seemed like he might stop, he sped up again and passed by [9: 117].* Можна стверджувати, що для передачі емоції сумніву в художньому тексті діє цілий комплекс мовних і невербальних засобів.

Як відомо, більша частина спілкування здійснюється без участі засобів мовного коду, але з орієнтацією на інші невербальні компоненти, які витворюються і сприймаються різними сенсорними системами: зором, слухом, тактильними відчуттями тощо [2: 59]. З-поміж двох семіотичних систем емоцій – невербальної (body language) та вербальної (verbal language) первинна семіотична система має перевагу перед вторинною (вербальною) в аспекті надійності, швидкості, безпосередності, ступеню широти та сили вираження емоцій, а також з точки зору адекватності їх декодування реципієнтом [6].

Розглянемо, якими невербальними засобами може виражатись сумнів у мовленні персонажів.

Одним з основних невербальних засобів реалізації сумніву є фонаційний компонент, котрий охоплює зміну гучності мовлення – від тихого голосу (*‘Dublin?’ She heard her muffled voice ask [9: 6]*) до шепотіння (*‘No’ Ashling whispered [9: 123]. Ashling offered breathlessly [9: 410]*), уповільнення темпу (*‘What about ...?’ Ashling said slowly, barely trusting herself to speak [9: 68]*), зітхання (*Lisa gasped [9: 52]. ‘Ehm, what are you talking ab-’ Then Jack stopped and sighed [9: 477]*), невпевнене мовлення із заїканням (*‘Yes, but ...’ Clodagh faltered [9: 223]*), тремтіння голосу (*‘Look’, her voice quavered. ‘Maybe we could even go away together [9: 410]*) та використання паузи (тиші) (*She plunged into silence as something bizarre occurred to her [9: 156]*).

Сумнів може бути виражений «мовою тіла», а саме такими рухами, як: знизування плечима (*Lisa shrugged. ‘Haven’t a clue.’ [9: 412]*), рухи голови – кивання (*Ashling nodded thoughtfully [9: 143]*) або похитування головою (*Ashling shook her head, embarrassed at what a loser she was [9: 217]*), зміна положення тіла (*She sank to the floor, jack-knifed with disbelief [9: 450]*). Дії людини стають скутими, невпевненими (*Ashling knocked timidly on the door [9: 20], paused sheepishly [9: 23]*), посмішка та сміх втрачають невимушеність *a wobbly smile [9: 66], a shaky laugh [9: 172]*. Коли людина перебуває у стані невизначеності, коливання, її погляд може ставати «бігаючим», не концентруючись довго на об’єкті споглядання, наприклад: *‘All by yourself?’ Lisa couldn’t stop herself She looked from Kelvin to Dervla [9: 62], She flicked to Emmerdale, then home and Away, but nothing worked [9: 459].*

Крім вищезазначених просодичних (фонаційних) і кінесичних невербальних засобів вираження сумніву, показниками переживання людиною емоційного стану сумніву є дроз в тілі (*She trembled with shock and disbelief [9: 459]*), відчуття запаморочення (*She was giddy with disbelief [9: 65]*), незвичні неприємні відчуття в шлунку (*Her stomach was twisted into a knot as she waited to be told to do something that she wasn’t able to [9: 101]*), тремтіння колін (*Lisa suggested, an unresponsive wobbliness about her knees [9: 121]*). Така психологічна маніфестація емоції сумніву є найменш контрольованою з боку свідомості людини.

Отже, інтелектуальна емоція сумніву проявляється в процесі розумової діяльності людини та має низку вербальних і невербальних репрезентантів, які взаємодіють між собою та виражають неспокій, невдоволення, невпевненість, нерішучість, коливання з приводу того, що слід вважати істинним чи правильним.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Бабаева Р.И. Лексические средства выражения эмоций в немецком обиходном дискурсе // Филологические науки. – 2008. – №4. – С. 72-81.
2. Бацевич Ф.С. Основы коммуникативной лингвистики. – К.: Академія, 2004. – 344 с.
3. Никольская И.Г. Семантика сомнения и способы ее выражения в русском языке: Автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.01/СПГУ. – СПб., 2009. – 22 с.
4. Колесов Д.В. Проблемы развития и бытия личности // Развитие личности. – 2006. – №3. – С. 60-83.
5. Петренко І. В. Функціональні паузи у лекції з дидактичної сфери // Наукові записки КДПУ. Серія: Філологічні науки (мовознавство). – Кіровоград: РВЦ КДПУ імені Володимира Винниченка, 2000. – Вип. 22. – С.189-198.
6. Шаховский В.И. Что такое лингвистика эмоций // http://tverlingua.by.ru/archive/012/3_shakhovsky.pdf
7. Юровицкая Л.Н. Английский лингвокультурный концепт «Сомнение» и способы его языковой манифестации : Автореф. дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.04 /СГП ун-т Самара. – Самара, 2005. – 23 с.
8. Word Origin and History [Електронний ресурс]. – URL: <http://dictionary.reference.com/browse/doubt>

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

9. Keys, Marian Sushi for Beginners. – Harmondsworth, England: Penguin Books. – 564 p.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Вікторія Кочубей – кандидат філологічних наук, доцент кафедри германської філології Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: емотіологія, проблеми фонетики англійської та української мов.